

Miquel Villà vist pel seu amic Manuel Capdevila.

Notes de viatge

Manuel Capdevila

Pintor i acadèmic d'Honor

Miquel Villà era l'home que anava pel món com si estigués sol. Totes les coses s'havien de posar de cara per al pintor. Ell procedia com si el seu camí fos l'únic camí vàlid, un sender que no tenia accés per als altres. Això feia que la seva persona esdevingués misteriosa i insondable. Sovint, feia la impressió de ser un gran egoista i semblava un ésser suprem a qui es devia tot, talment com si hagués de viure en homenatge permanent qui l'envoltava.

Res de tot això és exacte. Miquel Villà fou sempre un desconegut per a tothom. Ell feia la sensació de tenir una força que manava i disposava sobre totes les coses orientades cap a fer gloriós el seu ego, fins i tot, per a aquells que vivien la seva intimitat més propera.

Aquestes són les primeres impressions que infonia un dels artistes més interessants i més profunds que ha tingut aquest país, on es movia engavanyat per la seva pròpia cuirassa que, sens dubte, contribuïa a convertir-lo en un ser indesxifrabable que provocava una certa por al seu entorn.

La realitat és una altra. Com a home, Miquel Villà era un ésser enterament incompreensible i inconnegut. En el decurs de la seva vida potser no va ser del tot comprès per la seva esposa Blanca. Ella se'l mirava amb un immens respecte talment com si l'esguardés de lluny. Blanca no s'hi apropava mai sense una certa basarda que traspuava adoració i admiració pel gran mestre. Sens dubte, Blanca fou la seva més fervent confident, la seva més valenta i alhora esporuguida companya.

Miquel Villà se sentia pintor. Se sentia superior. Malgrat tot, demostrava saber que ell no era gran cosa. Sovint, als amics de la seva professió que estimava especialment, els preguntava espantat detalls i circumstàncies; preguntes i suposades respostes més aviat puerils, tot requerint consells –que no calia demanar– sobre la seva obra. Com a pintor, se sentia el més fort, encara que moments després se sentís el més feble i desvalgut de tots els artistes.

Les converses de Villà traspuaven la seva gran admiració per Vlainck i per Rembrandt. Els vestits blancs dels monjos que va pintar Zurbarán esdevenien un enigma misteriós.

Aquest home d'aspecte sever, subtilment educat, protegit per una conversa amigable i paternal en extrema mesura, se'l veia distanciat, hom parlava sempre amb un respecte profund envers la seva persona. Personatge íntim per a alguns i molt distanciat per a la majoria dels seus coneguts i artistes, posseïa a més la facultat de convertir-se en l'home més tendre i disposat a servir l'amic.

Era una persona prudent, un xic desordenat en general en les seves coses privades, però endreçat a la perfecció en l'organització de la seva vida i en la distribució del seu temps. D'un any per l'altre, sabia d'una manera absolutament precisa el futur incondicional de la seva agenda. Organitzava avui què faria aquest mateix dia de l'any següent. Preparava un viatge amb un any d'an-

telació. Sabia amb certesa matemàtica quins dies pintaria a La Pobla de Segur. Coneixia amb exactitud els dies de celebració de la propera exposició a la Sala Parés del mes de novembre. Preparava totes aquestes coses amb tan convincent seguretat i persuasió que difícilment deixaven de complir-se.

La seva vida era metòdica, regida per un esperit pla i precís que no permetia cap error mínim i, si aquest es produïa, es resolía dràsticament sempre a favor de les seves idees i de la seva persona. Aquest tarannà el convertia en un home sovint un xic estrafolari, però que a l'ensem denotava una seguretat que sens dubte influïa sobre tota la seva producció pictòrica.

Així, doncs, era un ésser disciplinat fins a l'inconcebible. Feia difícil la convivència, sobretot si es considerava la volubilitat que els artistes, en general, acostumen a manifestar.

Cal tenir clar que un home d'aquestes característiques no és una persona fàcil. Malgrat això, Villà es convertia en un petit xai quan descobria una sinceritat profunda envers ell, en el seu interlocutor, la qual cosa demostra que tota la força aparent de la seva distància no era altra cosa que una actitud de defensa pròpia. Villà era una excel·lent persona, incapaç de fer mal a ningú d'una manera conscient. Es defensava i s'amagava d'una manera natural i espontània, manifestant una altivesa que en el fons mai no va existir.

Aquesta manera de ser i de comportar-se quedà reflectida àmpliament en la seva obra pictòrica, sempre embolcallada, aparentment, d'una duresa que jo qualificaria de molt transparent i tendra i, fins i tot, d'ingènua.

Aquest era el personatge amb qui, conjuntament amb la seva esposa Blanca, iniciàrem un dia de Sant Jordi de l'any 1983 un viatge amb el vaixell *San Diego* de la companyia Ibarra. Un viatge transatlàntic fins a l'Amèrica del Sud, d'una durada de noranta dies i noranta nits, que ofería una convivència plena d'interrogants, sobretot si es considerava que havia de ser una contínua conversa entre pintors disposats a parlar de Pintura.

Abans, però, de seguir amb la ressenya i els detalls d'aquest viatge extraordinari, voldria fer un parèntesi per explicar la manera com es va produir. Per començar, he de dir que deu anys abans, el 1973, el matrimoni Villà i nosaltres ja havíem projectat una expedició semblant amb el vaixell de càrrega *Balboa*. En aquell moment, una intervenció clínica de Villà va fer que proposéssim ajornar la travessia fins al restabliment complet del pintor. Els Villà agrairen molt la nostra atenció, però ens pregaren de parlar-ne més endavant, per la qual cosa l'Eulàlia i jo decidírem d'emprendre un camí de tres mesos cap a Amèrica.

Quedava, doncs, pendent un viatge amb els Villà, però de fet l'Eulàlia no se sentia gens predisposada a portar-lo a terme. Se sentia molt esparverada per una forta tempesta que vàrem patir entre les illes Canàries i l'estret de Gibraltar. L'Eulàlia va jurar mil vegades que no s'embarcaria mai més. Quan l'amic Villà ens va fer saber que li agradaria realitzar el viatge ajornat, l'Eulàlia em va assegurar que, tot recordant la tempesta i molt a contracor per contradir els desitjos dels Villà, ella no passaria una segona vegada per aquell tràngol. De fet, nosaltres ja n'havíem desistit, però mai no els ho havíem fet saber.

L'Eulàlia va preparar aleshores una estratègia i va demanar-los que traguessin l'agenda per mirar com havien distribuït les dates d'aquell any. Estava convençuda que en Miquel Villà no faria el viatge, perquè ja feia un any que havia previst de pintar a La Pobla de Segur en aquelles dates. En Joan Anton Maragall ens havia dit: "aquest viatge, amics Capdevila, no el fareu perquè l'agenda d'en Villà no correspon als vostres projectes". Aquestes paraules són les que justament li agradaven de sentir a l'Eulàlia, ja que, com he dit, no volia tornar a repetir l'experiència.

Reunits amb el matrimoni Villà, l'Eulàlia va proposar amb ferma convicció d'iniciar el viatge a la primavera, mentre la Blanca anava fent que no amb el cap. En Miquel Villà va quedar molt sorprès i contrariat, però va clavar un cop de puny sobre la taula i va dir "per Sant Jordi, tots a Amèrica!". Els pronòstics varen fracassar completament i l'Eulàlia es va fer a la idea de suportar un altre temporal de mar. Puc avançar-vos que el viatge de tres mesos per l'Atlàntic sud va transcórrer en un mar meravellós i calmat.

Tanco el parèntesi amb aquesta anècdota perquè vull ratificar el que anteriorment he exposat, és a dir, aquell home tan segur era capaç també de sacrificar una idea concebuda un any abans. Val la pena de retenir aquest comentari en la mesura que fou un fet realment excepcional.

El viatge

El dia de Sant Jordi iniciarem un viatge de noranta dies des del port de Barcelona cap a l'Amèrica del sud. El projecte consistia a seguir la maniobra marítima del *San Diego* tant a l'anada com de retorn, sense abandonar mai el vaixell i pintant contínuament mentre no tocàvem port. El *San Diego* era un magnífic vaixell de càrrega equipat amb tots els avantatges de la tècnica moderna. Era el vaixell que, a més del transport de mercaderies, estava al servei de l'armador per realitzar els seus desplaçaments privats. Disposava del màxim confort, cabines enormes, sales sumptuoses de recepció, aire condicionat, piscina i, fins i tot, catifes perses a les dependències privades de l'armador. Amb aquestes magnífiques condicions realitzàrem el nostre viatge a Amèrica.

Tan bon punt arribats al vaixell, ens ocupàrem d'organitzar el nostre estudi per poder pintar. Aquesta era la motivació del nostre viatge. Vull fer constar una altra renúncia que féu l'amic Villà i que jo considero molt important. Va acceptar de bell antuvi que quasi sempre pintaria de memòria, és a dir, sense model, la qual cosa alterava tota la seva programació pictòrica. Tot reflexionant sobre aquest fet, un dia em va dir un pensament seu: "*ben mirat, per què vull el natural si jo mateix formo part del natural?; per què no hauria de poder pintar amb les imatges que porto dintre?*". Sovint, jo havia defensat aquesta teoria.

Així començàrem unes sessions de pintura al nostre estudi del *San Diego* tot pintant de dia i de nit, i parlant, a excepció de les arribades als ports que visitàvem i que ens permetien de conèixer les ciutats, per recollir, ja sigui mentalment o en forma de dibuixos, el que seria el tema de la nostra pintura futura.

Miquel Villà, com tots els pintors, tenia la seva manera de pintar. La d'ell, però, era molt singular. La seva paleta vessava de cadmis. Sense aquest color la seva pintura era quasi impossible. Aquesta característica la posseïen també els seus germans, que, molt o poc, també pintaven. Aquesta paleta i l'expressió dura del seu dibuix era el denominador comú de tots els germans Villà, molt distants, però, en termes de sensibilitat i de concepte. En Miquel Villà mantenia que el primer que calia fer era dibuixar i pintar el color local del tema escollit amb tota la força i el detall que li era possible. Aquest era el seu punt de partida. A continuació, buscava en el quadre o fora d'ell uns referents cromàtics. Per aconseguir-los, de vegades tenia molts dubtes i vacil·lacions. Quan se sentia segur actuava com un músic solista que acabava de rebre el "La" tramès pel seu director d'orquestra.

Arribat en aquest punt, la seva pintura perdia una bona part de la rigidesa habitual i es llençava lentament però apassionadament a completar la resta del quadre. A voltes, en aquests moments, el quadre es desballestava poc o molt, i perdia la serenor del començament, encara que també constituïa un fort element a favor de la totalitat de l'obra.

Breument, aquesta era la tècnica d'en Miquel Villà, tot i que sempre responia a una formulació molt meditada. La improvisació no dominava mai la totalitat de l'obra. Era una pintura pensada i elaborada molt conscientment. Sovint queia en una rigidesa evidentment innecessària que ell hauria pogut evitar, però quan no l'evitava el quadre era més Villà que mai. Aquesta rigidesa la podríem anomenar "rigidesa Villà", i era un perfecte exponent de la seva personalitat humana. Fins i tot, es podria afirmar que sense aquesta duresa no hauria evidenciat mai la mal dissimulada dolçor i subtileza que sempre queden subjacents en l'obra del pintor. Algunes vegades, comentant amb ell l'excessiva duresa d'alguna obra -duresa que ell acceptava a priori- actuava de la manera següent. Dissolia en un plat un color amb una quantitat d'aiguarràs que quedava lleugerament tenyit, i aplicava amb aquest líquid una veladura a la totalitat o parcialment sobre la superfície que ell estimava convenient i deixava el quadre pla a terra, tot esperant que s'assequés fins l'endemà. Llavors podia observar-se que tot el cromatisme del quadre havia quedat influït per aquella veladura. Cada color continuava essent el mateix color, però el conjunt havia quedat modificat com si una lleugera boira s'hagués estès sobre la superfície de l'obra. Llavors, tranquil·lament, continuava pintant.

Pot semblar que aplicant aquesta fórmula s'entrava en el secret de la pintura, però de cap manera era així. Això, tan sols significava una nova represa i un nou misteri que estenia sobre l'obra sense modificar-ne el sentit. Vull remarcar que ni això ni cap altra cosa constitueix el secret de la pintura. El secret de la pintura rau en la sensibilitat i en el talent del pintor, perquè la pintura no és tan sols un ofici, és fonamentalment un art, i davant de l'art no hi ha secrets que valguin. En el cas de Miquel Villà aquestes veladures quasi mai perceptibles tenen l'origen en la consciència subtil del pintor. Cap altre pintor ni deixeble podria endevinar mai ni el moment ni la necessitat d'aplicar la fórmula. Per Villà, les "referències", el que podríem anomenar notes musicals, eren molt importants. Aquestes referències eren curiosament buscades i algunes vegades, les aconseguia amb una lluita que demanava molta tenacitat. Durant aquest viatge, en Miquel Villà va voler fer

un retrat de l'Eulàlia en un tela petita on tan sols cabia el cap a tamany natural, i darrere el model penjava un drap blanc. En les successives sessions, hi penjava un drap de diferent color. Finalment, l'obra va quedar enllestida sense que hi quedés reflectit cap dels colors que havia pintat al fons. Aquells colors de fons servien únicament per estudiar els matisos pictòrics que conformarien el cap de la model. Parlant d'aquest fet, en Villà em va explicar que al Masnou pintà una vinya plena de ceps, naturalment verds. En aquella vinya hi havia, en la realitat, una petita barraca vermella on el pagès guardava les eines. Quan Villà va voler pintar la segona sessió, el pagès havia emblanquinat la barraqueta, la qual cosa li va crear grans problemes, perquè tot i no formar part del quadre, constituïa la referència cromàtica de l'obra.

Per a la majoria de pintors, aquests dos exemples haurien estat resolts sense cap immutació. Però per a Villà foren greus motius de preocupació, fins a l'extrem d'abandonar per un incident d'aquesta mena pintures iniciades. Això demostra de quina manera el pintor era sensible i primmirat en l'elecció del color que havia de constituir l'entorn –diguem-ne, la nota– del quadre que estava pintant.

Aquests comentaris són relatius a la tècnica. Cal afegir-hi un altre aspecte: la quantitat de matèria que emprava en una obra. No en tenia prou amb el gruix normal de la pintura. Li calia reforçar aquests gruixos amb sorra del mateix indret on pintava. A l'estudi del *San Diego* va trobar a faltar la possibilitat d'usar altres materials que no fossin la pintura estricta.

Seria molt interessant poder recollir tota la pintura que es va fer en aquell viatge, una part de la qual va quedar en el vaixell, a favor de l'armador. En el decurs de la travessia, el vaixell va entrar en la badia de Paranaguá, un lloc meravellós on la selva arriba fins al mar. Fondejàrem durant vuit dies a Paranaguá a causa de problemes relacionats amb la càrrega del vaixell. Aquells vuit dies érem ancorats al centre de la badia, estreta i de forma remarcablement allargada. El vent feia que el vaixell donés voltes concèntriques sobre l'àncora, de tal manera que el paisatge canviava lentament i contínuament, nit i dia. Aquest fet propicià que ens dediquéssim a pintar petites notes i bastants monotips, monotips que imprimíem amb els peus. En Villà trobà l'experiència molt divertida i a Paranaguá es van fer, entre els seus i els meus, una vintena de monotips que no sé on són, però que valdrà la pena de trobar-los. Amb en Villà parlàrem molt de la realització d'aquest tipus de pintura i de les diverses formes i maneres d'imprimir-la. La tècnica que ens va semblar més adequada era, com he dit abans, la impressió amb els peus, perquè l'atzar donava una gran riquesa al monotip, atesa la forma diferent i variada de l'anatomia de la premsa impressora, és a dir, dels peus. Seria inacabable l'explicació d'anècdotes i de fets pictòrics que es produïren en aquells noranta dies. El tema dels monotips interessà molt Villà, de manera que ja de retorn, una vegada al Masnou, va continuar imprimint-ne. Precisament, essent al Masnou amb ells un dia abans de la mort del pintor, ens va oferir un d'aquells darrers monotips, d'una mida de 46 x 55 cm. que constitueix l'últim record del nostre amic.

En els darrers dies de la vida de Miquel Villà, comentàrem les nostres converses tingudes a bord del *San Diego*. Villà va arribar a la conclusió que pintava amb massa colors i afirmava que la quantitat de colors emprats dificultaven la lectura neta de les seves intencions. Afirmava haver-se fet el propòsit de reduir al màxim la seva paleta tot dient-se a si mateix que faria un gran esforç a

condensar en l'obra un mínim de colors possibles. Aquestes reflexions van passar a la pràctica, de manera que en els dos últims quadres que va pintar ho va fer pràcticament amb un o dos colors. Són els quadres que va realitzar davant del campanar d'El Masnou, pocs dies abans de la seva mort.

Aquest fet que acabo d'esmentar, em fa adonar que les últimes intencions pictòriques de Miquel Villà són pràcticament iguals a les manifestacions cromàtiques de la seva primera pintura. La gran lliçó de Miquel Villà és al principi i a la fi de la seva vida.

Miquel Villà va morir el 25 d'agost de 1988, amb vuitanta-set anys. Fou enterrat al cementiri d'El Masnou, població en què va pintar una gran part de la seva obra. Catalunya va perdre un gran pintor. I nosaltres, un amic que enyorarem tots els dies que ens queden de vida.

1983-2003